

Серія “ГОЛОСИ ЄВРОПИ”

ПОЛЬЩА

STEFAN GRABIŃSKI

DEMON RUCHU
KSIĘGA OGNI

СТЕФАН ГРАБИНСЬКИЙ

**ДЕМОН РУХУ
КНИГА ВОГНЮ**

*Переклад з польської
Лариси АНДРІЄВСЬКОЇ*

КИЇВ • ЗНАННЯ

ДЕМОН РУХУ

Машиніст Грот

Начальник Підвишся отримав із залізничного бюро станції Марена депешу такого змісту:

“Зверніть увагу на швидкий № 10! Машиніст п’яний або не при глузді!”

Службовець, високий кощавий блондин із рудавими бачками, прочитав стрічку раз, потім удруге, відірвав вузьку білу смужку, яка стирчала з приймача і, накрутивши, немов перстеник навколо пальця, засунув її до кишені. Кинувши короткий погляд на станційний дзигар, він з’ясував, що до появи потяга, про який сигналізували з Марени, ще досить часу. Отож знуджено позіхнув, недбалим рухом прикурив папіросу й перейшов у сусідню кімнату до касирки, світловолосої панни Фелі, його принагідного ідеалу в хвилини хандри й очікування ліпшої долі.

Поки пан начальник так гідно готувався прийняти підозрілий потяг, той уже здолав добрячий шмат дороги від станції Марена.

Пора була пречудова. Гаряче червнєве сонце уже перейшло зеніт і розсівало світом золотаве насіння променів. Повз мелькотіли села і присілки, уквітчані яблунями й черешнями, луки й сіножаті стелилися назустріч зеленими плахтами. Потяг мчав на повній парі: тут його ліс хапав у обійми, шумливі від розхитаних сосон і смерек, там, потому, як він вислизав із обіймів дерев, вітали простоволосим уклоном хлібні поля. Далеко на обрії синіла імристою стрічкою лінія гір...

Грот, опершись на внутрішнє крило паропотяга, встроїв крізь овальне віконце нерухомий погляд у просторінь, яка снувалася довгим сірим трактом, облямованим чорними пасками рейок. Потяг ковзав ними легко, хижо,

охоплював їх залізними лещатами коліс і квапливо підминав під себе.

Машиніст відчував майже фізичну насолоду від цього невинного загарбування, яке, завжди невиситиме, легко-важно відпускає уже спостигнуту здобич і мчить до нових завоювань. Грот любляв підкорювати простір!..

Бува, задивиться в стрічку колії, задумається, замислиться, про світ Божий призабуде, аж кочегар мусить шарпнути його за плече й застерегти, що тиск занадто високий або що станція вже неподалік. Бо машиніст Грот був іще той забудько!

Свій фах він любив понад усе і не проміняв би його ні на що у світі! Поступив на службу відносно пізно, лише на тридцятому році життя, попри те, одразу виявив таку вправну руку в керуванні паротягами, що незабаром перевершив старших колег.

Ким він був доти, невідомо. Коли його розпитували, буркотів щось невиразне або вперто мовчав.

Товариші й начальство виявляли до нього беззаперечну повагу, вирізняючи з-поміж інших. У його коротких словах, якими він скупко наділяв людей, проявлявся непересічний розум, гідний пошани.

Про нього і про його минуле ходили розмаїті чутки, часто суперечливі, проте їх поєднувало згідне переконання, що Кшиштоф Грот був, як то мовиться, людиною надламанною, чимось на кшталт упалої зірки, одним із тих, які мали піти вишнім шляхом, але фаталізм життя осадив їх на мілізні.

Однак сам він нібито не усвідомлював власного становища й не побивався над своєю долею. Службу виконував ревно й не клопотався про відпустки. Чи то забув про те, що проминуло, чи ніколи й не відчував себе покликаним до вищих цілей — не відомо.

Із Гротового минулого зуміли виявити лише два факти: перший — той, що він служив у війську під час французько-прусської кампанії, а другий — що він втратив тоді свого обожнюваного брата.

Точніших подробиць, попри всі зусилля цікавих людей, роздобути так ніхто й не спромігся. Зрештою, усі вгамувалися, задовольнившись скупю низкою біографічних даних “інженера Грота”. Адже саме так без визначеної причини прозвали з часом залізничники свого небалакучого товариша. Це прізвисько, яке йому згодом дали аж ніяк не зі злостивих намірів, так тісно зрослося з особою машиніста, що навіть начальство послуговувалося ним у наказах і розпорядженнях. Таким чином люди хотіли відзначити його окремішність.

Машина працювала важко, щомиті видихаючи клуби кошлатого скуповдженого диму. Пара, яку безперервно підсичувала дбайлива рука кочегара, розтікалася через костوماхи труб кістяком залізного велета, штовхала повзун, напірала на поршні, розганяла колеса. Гуркотіли рейки, скрипіли шестерні, скреготливо перекидалися підйоми й реверсивні важелі...

Грот на мить отямився від задуми і глянув на манометр. Стрілка, окресливши дугу, наближалася до фатальної тринадцятки.

— Випустити пару!

Кочегар простяг руку та смикнув вентиль, пролунав відчайдушний протяглий свист, і водночас збоку паротяга розцвів тоненький молочно-білий пуп'янок.

Грот схрестив руки на грудях і знову запав у марення.

“Інженер Грот” — ги-ги! Надто вже влучне прізвисько! Люди навіть не уявляють, яке воно влучне!..

Машиніст раптом побачив десь у далекій імлістій перспективі проминулих років тихий скромний будиночок у столичному передмісті. У світлій вітальні — великий стіл, засипаний пакою планів, чудернацьких рисунків, технічних креслень. Над одним із них схиляється русява голівонька Олесь, його молодшого брата. Поряд стоїть він, Кшиштоф, і водить пальцем вздовж сапфірової лінії, яка обрамлює еліптичним вигином якусь площину. Олесь підтакує, щось виправляє, пояснює... Це їхня робітня — таємничі нетрі, де зродився сміливий задум літального апарата-

та, який, вільно ширяючи у просторі, мав підкорити атмосферу, поширити людську думку й понести її в засвіти, у нескінченність. Небагато вже бракувало до втілення задуму: місяць, два, щонайбільше три. Зненацька нагрянули війна, рекрутчина, похід, битва і... смерть. Світла голова похилилася на закривавлені груди, волошкові очі замкнулися навіки...

Він пам'ятає ту мить, ту невідворотну жахливу мить, коли вони видиралися на вершину "червоного форту" — Олесь героїчно рвонув уперед, його було здалека видно на чолі загону. Видобута шабля вже торкалася клинком до краю барвистої короги, мужня рука вже переможно хапала її древко... Утім щось блимнуло з бастіону, курява диму хлюпнула з фортечних амбразур, пекельний гуркіт розколював зубці... Олесь схитнувся, заточився під миготливою веселкою палаша, випущеного з руки, й зірвався додолу — в розпалі бою, за крок до перемоги, у мить, коли він досягав мети...

Кшиштоф тяжко переболів ту смерть: довгі місяці пролежав у пропасниці в польовому лазареті. Потім — повернувся до буденного життя, наполовину зламаний. Облишив давні помисли, бунтарські ідеї, завойовницькі плани: став машиністом. Відчував компроміс, розумів карикатурність цього наміру, однак уже не мав більше сили: удовольнився мініатюрою. Незабаром сурогат цілковито замінив первинний ідеал, заслонив тісним сірим корпусом колись широкі обрії: він підкорював простір на новий лад, у дрібному масштабі. Однак випрохав у начальства право їздити винятково швидкими — звичайних потягів не водив ніколи. Таким чином, надолужуючи на темпі, він принаймні частково наближався до першовзірця. Захлинався шаленою їздою на розгалужених коліях, одурманював себе, долаючи за короткий час значні віддалі.

Хіба що не зносив зворотних доріг, не терпів так званих поїздок *tour-retour*¹. Грот любив лише мчати вперед — не-

¹ *Tour-retour* (фр.) — прибуття й повернення. (Тут і далі — прим. пер.)

навидів усіляке повернення. Отож волів повертатися до неблаганного відправного пункту кружним шляхом, по колу чи еліпсу, тільки щоб не цілковито тим самим. Він чудово усвідомлював недосконалість тих кривих ліній, які завжди повертаються до першопочатку, відчував оманливість тих доріг, хай як крути, а замкнутих, але принаймні створював видимість поступального руху, бодай мав ілюзію, що рухається вперед.

Бо Гротовим ідеалом була шалена їзда по прямій, без відхилень, без об'їздів, їзда одержима, що аж дух забиває, без зупинок, запаморочливий літ машини у далечині, які блакитніли імлюю, крилата гонитва в нескінченність.

Грот не зносив мету як таку. Після трагічної смерті брата він зазнав особливої психічної травми, котра проявлялась у страху перед будь-якими цілями, перед усяким довільним кінцем, завершенням. Він усім своїм серцем полюбив одвічність прагнення, забуття віддалей — і зненавидів досягання — тремтів перед моментом сповнення від ляку, що в оту останню, вирішальну мить його заскочить зневіра, що нап'ята струна репне, що він зірветься у прірву, як тоді — як Олесь багато років тому...

Відтоді машиніст відчував мимовільний страх перед великими й малими станціями та зупинками. Мав їх, що-правда, на своїх маршрутах небагато, однак вони були завжди, і потяг доводилося час від часу зупиняти.

Станція стала для нього з часом символом ненависного кінця, матеріальним утіленням окреслених цілей подорожі, отією клятою метою, перед якою його огортали відразом і тривога.

Ідеальна лінія дороги розпадалася на ряд відтинків, кожен із яких був замкнутою цілістю від пункту відправлення аж до пункту прибуття. Виникало прикре обмеження, тісне, невимовно банальне: звідси — й доти. На дивовижній стрічці, що вилася у безкрай, утворювалися недолугі вузли, вперті петлі, що псували розгін, паплюжили шал.

А порятунку він наразі не бачив ніде: від природи речей потяг мусив час до часу завертати до тих остогидлих пристаней.

І коли на овиді вже виринали контури станційних будівель, коли вирисовувалися червоні чи жовті екрани стін, його наздоганяли невимовний страх і обридження, рука, здійснута до рукояті, мимоволі опускалась, і він мусив зосередити всю силу волі, щоб не оминати станцію.

Урешті-решт, коли внутрішній спротив розрісся до небувалої напруги, йому сяйнула щаслива думка: він вирішив запровадити певну довільність у межах мети, пересунувши її кінцеві пункти. Завдяки цьому поняття станції, багато втративши у чіткості, стало чимсь узагальненим, чимсь лише злегка окресленим і вельми еластичним. Оце пересування меж дарувало певну свободу рухів і вже не сковувало безжальними кайданками гальм. Пункти зупинок, набравши змінного характеру, перетворили назви станцій на розмиті терміни, свавільні, ледь не фікційні, на які не треба було вже аж так зважати, — словом, станція в такому широкому розумінні, піддана довільній інтерпретації машиніста, була тепер не така грізна, хоча й надалі огидна.

Адже йшлося передусім про те, щоб ніколи не зупиняти потяг на місці, визначеному регламентом, і завжди відхилитися на якийсь відтинок попереду або позаду нього.

Спершу Грот діяв дуже обережно, щоби не пробудити підозру службовців — перші відхилення були такі незначні, що не привертали уваги. Але бажаючи зміцнити в собі оце почуття довільності, машиніст запровадив певні розмаїтості: деколи зупинявся занадто рано, іншого разу — занадто пізно — коливання були то в один, то в інший бік.

Однак із часом така обережність почала дратувати його, свобода видавалася позірною, ілюзорною, чимсь на кшталт самообдурення, спокій на обличчях начальників станцій, не затьмарений подивом, дратував, пробуджуючи дух протиріччя й бунту. Грот роззухвалився: відхилення

день у день ставали більшими, їхній діапазон зростав і зміцнювався.

Уже вчора начальник станції у Смаглові, сивуватий, із завше примруженими, мов у старого лиса, очицями, дивно косував на потяг, який зупинився на добрячій відстані від станції. Гротові навіть здалося, що він щось буркотить, показуючи рукою в його бік. Однак усе якось обійшлося.

Машиніст потирав руки й тішився:

— Вони таки помітили!

Виїжджаючи нині вранці з Пижма, він вирішив подвоїти ставку.

“Мені цікаво, — подумав він, урухомлюючи крани, — в якій пропорції зросте роздратування тих достойних панів? Варто припустити, що у квадраті щодо відстані”.

І його здогад справдився. Увесь сьогоднішній рейс заповідався на безперервну низку скандалів.

Почалось у Зашум’ї, на першій великій зупинці на маршруті, який він намірився здолати. Злобливо всміхаючись у вуса, він зупинив потяг за кілометр до станції. Спираючись на вікно паротяга, Грот закурив люлечку й, поволи пахкаючи нею, цікаво вглядався у спантеличені мармизи кондукторів і бригадира потяга, який не міг збагнути поведінку свого машиніста. Кілька пасажирів стривожено висунули голови у вікна й роззиралися направо й наліво, напевно, припускаючи якусь заваду в русі. Урешті прибіг станційний службовець, запитуючи, що сталося:

— Чому ви не заїжджаєте на перон? Сигналу про жодні перешкоди не було, у нас усе в порядку.

Грот спокійно випустив великий щільний клуб диму і, не витягаючи люльки з рота, флегматично процідив крізь зуби:

— Гм... справді? А мені здалося, що ви там стрілку неправильно наставили. Уже немає сенсу під’їжджати той шматочок: моя старенька трохи захекалася.

Тут він пестливо стукнув у барабан котла.

— Зрештою, люди вже й самі висідають — погляньте, пане начальнику, — отам один, двоє, а там ціла родина.

КНИГА ВОГНЮ

Червона Магда

На заставі пожежної дружини панувала опівнічна тиша. Світло сигнального ліхтаря, підвішеного високо на гаку під стелею, розсіювало тьмяне віяло проміння по квадратній кімнаті з двома тапчанами під стінами та шафою для документів і запасних шоломів. Під вікном біля столу сиділи двоє пожежників за партією шашок, випускаючи час од часу клуби жовтого диму з довгих вишневих люльок. Знати, грали без азарту, отак собі — щоб убити час, бо їхні рухи були ліниві, здавалось, неохочі, бо з облич, стомлених безсонною ніччю, віяло нудьгою й сонливістю. Іноді котрийсь із них широко позіхав і випростовував спину, згорблену над дошкою, часом буркотів упівголоса якесь зауваження. І знову западала тиша, оповита димом від люльок. На тапчанах лежали двоє чергових: той, що під лівою стіною, смачно хропів на повну октаву, поки його напарник навпроти мовчки пахкав папіросою, устроївши нерухомий погляд у стелю. Якоїсь миті він відвів очі від стелі, додавив згаслий недокурок і жбурнув у куток кімнати. Один із гравців обернувся:

— Не спить, пане сержанте?

— Та щось ніяк не вдається. Грайте далі. Я волю трохи поміркувати.

Він знову випростався на ліжку, сплів руки під головою і замислено задивився на великий образ святого Флоріана¹ на стіні. Либонь, думки були невеселі, бо його обличчя раз по раз нахмурювалось, і він щомиті болісно зводив довгі чорні луки брів.

Сержантові пожежної служби Пйотрові Шпонару було чим клопотатися. Три тижні тому на службу до міста повернулася його одиначка Магда, а разом із нею ті самі турботи і страхи, які змусили його два роки тому відіслати її

¹ *Святий Флоріан* — католицький святий, покровитель пожежників.

до віддаленої місцини, де про неї ніхто нічого не чув. Бо дивним створінням була ота пожежникова донька. Висока, хирлява і бліда, притягала увагу великими чорними очима, завжди задивленими кудись у простір, і жестами рук, які вона ніколи не вміла опанувати. Ці руки, такі самі бліді, як її обличчя, безперестанку тіпалися від якогось нервового дрожу або судом, спричиняючи неспокійні спазматичні порухи пальців — довгих, вузьких, завжди холодних. Волосся мала буйне, чорняве, яке вибивалося блискучими закрученими зміями з-під шовкової вогненно-помаранчевої хустини — єдиної оздоби, яку могла собі дозволити бідна дівчина.

Бо бідна, дуже бідна була пожежникова донька. Її мати Марта, великої вроди циганка, померла раніше, лишивши їй у спадок свою хворобливу несамовиту натуру й тугу по великих безкраїх степах. Батько любив Магду ніжним і глибоким почуттям, однак начебто з відтінком остраху перед власною дитиною. Пйотр Шпонар боявся своєї доньки. Боявся її обличчя, білого, немовби мармур, її вузьких, уперто заціплених губ, її тривалої й частої задуми. Проте були й інші, куди як глибші причини батькових страхів.

Оце його дружині, коли вона ще вела кочівницьке життя серед свого племені, нібито наворожила стара циганка, що її звабить білий, осілий чоловік і що вона приведе з ним дитя — дівчину, доньку полум'я, з якою батько змагатиметься усе своє життя.

Ворожба почала дивовижним чином сповнюватися. Марта дожила лише до її першої частини, залишивши дитину назавше на п'ятому році життя. Аж настав час, у який таємничі відьмині слова почали справджуватися. Магда Шпонар мала тоді п'ятнадцять років і служила в місті на тютюновій фабриці, коли вибухнула перша пожежа: невідь-як загорілися скрині з папіросним папером, і вогонь поширився на всю фабрику впродовж кількох хвилин. Втрати були велетенські: йшлося про небувалі суми. Зловмисника так ніколи й не викрили. Натомість, коли пожежу вже загасили, у маленькому центральному цеху зна-

йшли робітницю Магду Шпонар, розпростерту на підлозі в глибокому сні й дивом уцілілу посеред моря полум'я. Дівчина, правдоподібно, перебула в такому стані всю пожежу, й минуло аж дві години, поки її спромоглися повернути до тями, й вона нарешті розплющила повіки, обважнілі від сну. Як Магда змогла витримати впродовж години, не задихнувшись, у зачиненій кімнаті, оточеній зусібч вогненними хвилями, і яким чином узагалі вціліла кімната в самому осерді будівлі, охопленої вогнем, — назавжди лишилося нерозгаданою загадкою.

Після того випадку Магда кілька разів змінювала роботодавців, служила переважно покоївкою в заможних родинах, гардеробницею в кав'ярнях або помічницею в крамницях. І завжди фатальним збігом обставин, незабаром по тому, як вона поступала на службу, вибухали пожежі в будинках і закладах, де вона працювала. Причина тих стихійних лих щоразу була незбагненною, люди завжди стикалися з уже доконаним фактом.

Спершу ніхто навіть гадки не мав шукати зв'язок між пожежами в місті й Магдаленою Шпонарівною, поведінка якої була бездоганною й не привертала нічиєї уваги. Зрештою, серед верств міського пролетаріату таки почали кружляти якісь дивні поголоски на тему частих випадків загоряння останнім часом. Адже дійшло до того, що в місті горіло двічі-тричі на тиждень і то — дивна річ! — завжди на тому самому місці, вогонь нібито вподобав собі певні ділянки — ба більше, певні будинки, родини, навідуючи їх у особливо настирливий спосіб. Урешті, після жахливої пожежі на Левандівці, яка майже доценту спалила щойно змуровану кам'яницю міського синдика¹, усіх раптом приголомшила чутка, що призвідницею стількох пожеж є не хто інший, як Магда Шпонарівна, покоївка в домі Долежанів. Збурений плебс гурмою напав на неї посеред ринку і вчинив би над бідолохою негайний самосуд, якби не втру-

¹ *Міський синдик* — посадова особа, яка представляла інтереси міста, піклувалася про сиріт і бідних міщан.

чання її батька, повсюдно любленого й шанованого оборонця публічного майна, а ще поліції, яка врятувала дівчину від помсти розлюченого натовпу.

Вельми суворе й докладне слідство не довело провини підсудної, суддя ствердив лише, до всезагального подиву, на підставі зізнань свідків і обвинувачуваної, що впродовж неповного року її служби в місті сталося понад сотню пожеж, і то переважно в домах її тодішніх роботодавців. Понад те, викрили характерний факт, який стосувався поведінки Шпонарівни під час підозрілих пожеж: оце пожежники, приборкавши вогонь, у п'ятдесяти випадках зі ста знаходили її в непритомному, майже каталептичному стані, зазвичай усередині будинку, який спіткало лихо. Оце й усе. Безпосередніх доказів провини обвинувачувачі не змогли навести в жодному випадку, ані разу ніхто не схопив її на гарячому. Авжеж, про підпал, здавалося, не могло бути й мови, бо, як впливало із зізнань очевидців і потерпілих, дівчина від миті вибуху пожежі аж до її приборкання начебто перебувала в трансі й не рушала з місця, поза тим, полум'я займалося не в безпосередній близькості від неї, однак на певній відстані, наприклад, за дві або три кімнати.

Кілька лікарів-експертів, які виявили жваве зацікавлення тією справою, після докладного обстеження Маґди визнали її аномальною особою з перевагою підсвідомих сил, схильною до каталепсії, ба навіть до сомнамбулізму.

Урешті-решт виголосили виправдний вирок: однак суд стиха порадив сержантові пожежної служби більше не посилати доньку на службу — через збурення громадськості, яка була рішуче налаштована проти Маґди. Отож, попри милосердний вирок, відтоді Шпонарівну, прозвану Червоною Маґдою, вважали за палійку й відьму, котру всі оминали десятою дорогою, боячись пускати її на поріг свого дому.

Вимордуваний батько відіслав її у віддалену місцевість, до родини в село, сподіваючись, що за якийсь час вона

зможе повернутися, — коли зітреться пам'ять про ці лиха, а люд утихомириться й призабуде про “Червону Магду”.

Отож, вона провела два роки в селі, не подаючи жодної звістки. Зненацька три тижні тому повернулася у місто, ще блідіша, ніж була, із запалими щоками і слідами від сліз у зачервонілих очах. На запитання відповідала неохоче, з помітним примусом і лише рвалася на службу, бо не хотіла бути тягарем у батьковому домі. Зрештою, він поступився на її палкі благання і, нехай і з важким серцем, а таки вистарав їй місце в домі багатого купця Духниця при вулиці Млинарській. Дівчина стала там служницею і ось уже тиждень сумлінно виконувала свої обов'язки.

У місті поява Червоної Магди не справила ні на кого жодного враження і, здавалося, ніхто цього не помітив. Однак Пйотр Шпонар страшенно переймався через її повернення і з дня на день очікував поганих “новин”. Бо попри вирок міської влади, попри виразні заперечення з уст самої Магди, пожежник не вірив у її безневинність; десь глибоко, на самому денці його душі дрімало переконання: все, що кажуть про неї люди, — це жаклива й сумна правда. Йому, батькові й сержанту пожежної служби в одній особі, було що розповісти про це — він власноруч гасив кожну з пожеж, які людський присуд таємничим чином пов'язував із його Магдою. Мав уже час навчитися докладно розпізнавати всі ознаки, які їх супроводжували, і ґрунтовно вивчити їх, відрізняв якимсь особливим, своєрідним чуттям від інших, “звичайних”, яких теж надивився донесхочу. Не дарма він дослужився до звання сержанта й уславився як першорядний вогнеборець. Якби його запитали на сповіді: “Пожежний сержанте Пйотре Шпонар, а чи винна твоя донька?” — він відповів би, що ні, — якщо мова про її сумління й безпосередню людську свідомість. Однак якби хтось запитав його, чи вірить він у цілковиту невинність Магди, він заперечив би це не менш рішуче.

Утім найгірше йому дошкуляло, що це саме його донька, його кров. У цьому була якась болісна іронія, що його рідна дитина примудрялася створити навколо себе оту

нищівну силу, яку він запекло викорінював упродовж стількох років. Часом приходила дивна думка, що, може, саме тому, може, саме за ту затягість, із якою він боровся з вогнем, його спіткала покара, може, жорстока стихія таким робом мститься йому? Невідомо. Шпонар вагався і страшенно потерпав через це.

Оце й тепер, у цю нічну годину тривожні думки не давали йому спокою, снуючись під черепом, немов примари.

Він важко піднявся з тапчана і, щоб відігнати чимось осоружну змору, почав розглядати пожежний статут, викарбуваний на стіні. Однак і це, знати, йому швидко остогидло, бо, зануджений, відвернувся до дошки з наказами й заходився креслити крейдою якусь карикатуру.

Раптово тишу розпоролو дзенькання: три різких пронизливих сигнали. Задзвеніли автомати пожежної сигналізації. На заставі раптом зчинився рух, під вікнами мелькотіли в нервовому поспіху якісь силуети. Шпонар із шаленим калатанням серця вивчав показники автомата. Кожна мить приносила йому нові подробиці, уточнені на хвилину, секунду. Пожежник втупив очі у блискучий платиновий щит, але раптом знову зачинив його. Як невпевнений картяр, котрий довго ховає карти під рукою, аж поки зважиться перевернути їх і оголосити ставку, — отак і пожежник тривожно прикрив очі повіками й боявся зазирнути правді в обличчя. Урешті підвів їх, впиваючись жадібним поглядом у апарат. Тут уже була готова відповідь, лаконічна, чітка й неблаганна:

— Горить! Дільниця ІХ. Кожум'яки. Млинарська.

Шпонар схитнувся і зблід. Передчуття не обмануло його. Так — це було там — напевно! Де ж іще? Безсумнівно, горіло в Духниців! Вогненна пошесть розпочиналася знову. Уже на третій тиждень її служби! Завірюха болю й бунту на мить пригнітила його до землі. Однак він переборов її. Не було часу на роздуми, треба було діяти, віддавати накази, узяти командування на себе.

Уже сурма вигравала тривогу, скликаючи рятівників, уже помпувальники, які мить тому ще дрімали, покvapли-

во припасовували лямки, надягали шоломи, перекидали через плече сувої мотуззя й рятункових линв.

Сержант вибіг із застави на подвір'я. Тут, під пожежним стовпом і на складі вже кипіли гарячкові приготування до виїзду. Крізь широко розчахнуті ворота зі складу вивезли кілька помп, виїхав пожежний автомобіль з висувною драбиною та спорядженням і два бочковози для виключного розпорядження залого. У спалахах прожекторів поблискували металеві каски на головах, мерехтіли холодні вогники на обушках сокирок.

Шпонар, уже спокійний і врівноважений, роздавав інструкції. На подвір'ї гучно бринів його голос, рівний, упевнений, мужній.

— Вентилі в порядку? — кинув він якоїсь миті запитання.

Кілька послужливих рук блискавично потяглися до поршнів на насосах і перевірили їх.

— Пане сержанте, доповідаю: вентилі працюють, — сповістив результат один із помпувальників.

— Добре. Гей, хлопці! — гукнув він, займаючи місце на платформі однієї з машин, — кому в дорогу, тому пора! З Богом, рушаймо!

У повітрі задрижав бадьорий поклик сурми "Туз", стулки в'їзної брами відскочили на два боки й поміж галасу клаксонів, у кривавому світлі запалених смолоскипів пожежна кавалькада ринула в нічну тишу: на чолі мчав у шаленому темпі автомобіль зі спорядженням, за ним другий, наїжачений ребрами драбин, вилами, мотиками і вогнегасними мітлами, з великою цистерною посередині, за ним дві помпи типу "Матадор" з обслугою, а насамкінець пасажирське авто із залогою під командуванням сержанта...

Була третя година, глуха листопадова ніч. Стрімкий вітер виривався з ярів вулиць та завулків і жбурляв у вічі цілі пригорщі пороху, пилу і брукової куряви. Звідкілясь із садів летіли пожовклі шлейфи осіннього листя і з сухим шелестом котилися плитами тротуарів... Вони минули

Алеї, звернули на Святояннівську. Віддалік, над вежами Катедри, палала заграва пожежі. У вікнах з'являлися налякані обличчя, у брамах — заспані дозорці, на площах почали скупчуватися групки людей.

А в порожні вулиці, видовжені вервечками ліхтарів, влітали поклики різких, крикливих звуків, відлуння пожежних клаксонів, металевий голос сурми "Туз".

— Горить! Горить!

Вони добувалися площі Святого Духа. З-понад покривель кам'яниць вистрілили в небо криваві каскади вогню, звивався дим у чорних жалобних вигинах. У повітрі вже можна було відчутти чад смалятини, почути, як дедалі наростає людський гамір...

Минули площу, польотом стріли обігнули будинок пошти і стрімголов влетіли в уста Млинарської. Тут, углибині, ліворуч разила очі грізна краса пожежі. Горів чотириповерховий будинок купця Духниця. Вогонь, який вибухнув на рівні другого поверху, без упину підсичуваний подмухами осіннього вітру, за чверть години огорнув горішні поверхи й уже сягав пурпуровою стрічкою нижнього. Попри нічну пору навколо було ясно, мов у день. Серед людських криків і тріскотні полум'я пожежники влетіли у великий сквер навпроти будинку, засипаний зараз міриадами іскор. Їх зустріли пекельний галас і стогони. На вулиці навколо будинку лежали гори меблів, викинутих із помешкань, цілі звалища скринь, шаф і килимів у дикому хаосі безладу.

Пожежа вибухнула так несподівано і поширилася так швидко, що багато мешканців ледь-ледь встигли вискочити в самому спідньому. Іншим відтяло дорогу полум'я, яке валувало з долішніх поверхів, — вони залишились у будинку, охопленому вогнем, чекаючи на допомогу пожежників. Щомиті у вікнах витикалися сполотнілі обличчя тих бідолах, люди даремно благали про порятунок, а він усе не надходив. Якась жінка, доведена чеканням до розпачу, кинулася з третього поверху на бруківку й загинула на місці. У цей критичний момент приїхали пожежники. У

змиг ока усунули з вулиці роззявляк і протягли рукави від будинку до берега поблизької річки. Поки гумові всмоктувачі накачали достатню кількість води до цистерни, розпочали діяльність потужні вогнегасники. Хвацькі “Резе” й “Матадор”, завбачливо заряджені пневматичними водонапорами, атакували струменями води осереддя пожежі: перший і другий поверхи. Водночас до муру приставили п’ять розсувних драбин і два балони. Здіймаючи правицею високо вгору генератор рукава, першим на щаблі зіп’явся сержант Шпонар.

Шестеро пожежників, котрих надихнув його приклад, почали теж спинатися драбинами до загрожених поверхів, слідом за ними повзли вгору напірні рукави, які вони припинали дорогою до рейок і щаблів. Добравшись до другого поверху, Шпонар пустив сильний концентрований струмись води до помешкання, в якому клубочилося густе руно вогню й диму. Червона прірва на мить відступила кудись углиб, відкриваючи кімнату, напівоголену від меблів.

— Звідси, певно, вже всі втекли, — зробив він швидкий висновок.

І довірив опіку над другим поверхом двом товаришам, які тим часом наздогнали його.

Оскільки драбина не висувалася вище, він зачепився карабінчиком за її передостанній щабель на рівні пояса, вхопив драбинку з гачками, яку йому обіруч подав знизу колега і, піднявши її високо над головою, водномить зачепився скобами за вікно третього поверху. Після цього маневру з казковою вправністю і швидкістю витяг сокирку й почав здійматися щаблями, стискаючи її у правиці.

Полум’я, вже поглинувши два долішні опустілі яруси, дотяглося кривавою гривою до наступного, довгі гарячі язики уже підлизували балкони й галереї третього поверху, червоні жала вже встромлялись у двері й вікна. Почувся дзенькіт репнутих вікон упереміж із людським криком.

На одному з балконів збилися в гурт кільканадцять мешканців, заслоняючись руками від жару, який уже діймав їх зблизька.

Зміст

ДЕМОН РУХУ.....	5
Машиніст Грот.....	6
Блудний потяг.....	19
Демон руху.....	27
Замазура.....	40
Вічний пасажир.....	50
У купе.....	60
Сигнали.....	72
Глуха колія.....	81
Ultima Thule.....	103
Здичілий шлях.....	115
Дивна станція.....	129
Фальшива тривога.....	149
КНИГА ВОГНЮ.....	165
Червона Магда.....	166
Білий вирлак.....	178
Помста духів вогню.....	189
Пожогище.....	204
Піротехнік.....	223
Вогнепоклонники.....	232
Музей чистилищних душ.....	248
Полум'яний шлюб.....	268
Зелені свята.....	281